

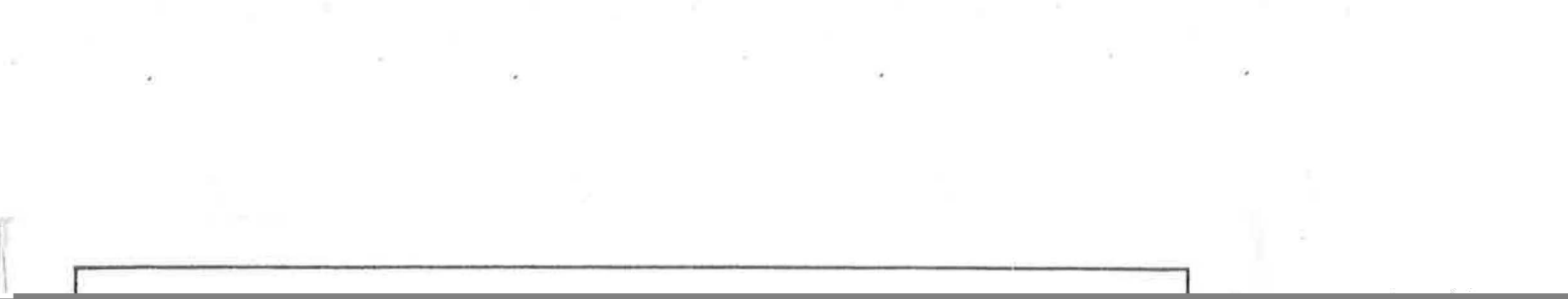
1981

þÿ æ ç ´ · ¼ ç È ® Æ ¹ ã ¼ ± ³ ¹ ± Ä · ½ • ÿ š
þÿ À Á ç µ ´ Á ¹ ⁰ - Â ± Á ¼ ç ´ ¹ ì Ä · Ä µ Â

Manitakis, Antonis

<http://hdl.handle.net/11728/6734>

Downloaded from HEPHAESTUS Repository, Neapolis University institutional repository



ψηφίσματος δηλαδή με τὸ ὁποῖο ἐπιζητεῖται ἀπλῶς ἡ λαϊκὴ ἐπιδοκιμασία ἢ ἡ ἔγκριση «ἐκ τῶν ὑστέρων» κρατικῆς ἐνέργειας ἢ ἀπόφασης· β) θέμα *ἐθνικό*, ποὺ παρουσιάζει γενικότερη σημασία καὶ ἐνδιαφέρει τὸ κοινωνικὸ σύνολο ἢ ἓνα σημαντικὸ τμήμα του ἢ ἔχει ἐπιπτώσεις σ' αὐτό. Εἶναι δυνατόν ἔτσι τὸ δημοψήφισμα νὰ ἀναφέρεται εἴτε σὲ ἐσωτερικὰ ἐθνικὰ θέματα (π.χ. σχεδιαζόμενη νομοθετικὴ καθιέρωση τοῦ πολιτικοῦ γάμου, κατάργηση τῆς θανατικῆς ποινῆς, ἀποποινικοποίηση τῶν ἀμβλώσεων κλπ.) εἴτε σὲ ἐξωτερικὰ θέματα (Κυπριακὸ, ΕΟΚ, Αἰγαῖο), σὲ θέματα πάντως ποὺ ἔχουν σχέση με τὴ δημόσια ἢ κοινωνικὴ ζωὴ τῆς χώρας ἢ με τὴν ἐθνικὴ τῆς ὑπόστασι καὶ τὸ διεθνὴ τῆς προσανατολισμό· γ) τέλος τὸ δημοψήφισμα, γιὰ νὰ εἶναι συνταγματικὰ ἔγκυρο, θὰ πρέπει νὰ ἀναφέρεται σὲ θέμα *ἐθνικὰ κρίσιμο*. Κρίσιμο μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ἓνα θέμα, εἴτε διότι ἔχει διχάσει τὸ ἔθνος, τὴν ἐθνικὴ ἀντιπροσωπεῖα, τοὺς πολιτειακοὺς παράγοντες, ἢ αὐτὴ ἀκόμη τὴν κοινὴ γνώμη, εἴτε ἐπειδὴ—ἀνεξάρτητα ἂν ἔχει γίνεи ἀντικείμενο πολιτικῆς ἀντιδικίας—ἡ ὁποιαδήποτε ἀντιμετώπισή του ἀπὸ τὴν πολιτικὴ ἐξουσία θὰ ἔχει σοβαρὰς ἐπιπτώσεις στὴν ἐγγένει πολιτικὴ, κοινωνικὴ καὶ οἰκονομικὴ ζωὴ τῆς χώρας.

Κάτω ἀπ' αὐτὲς τὶς συνθήκες ἢ προκήρυξη τοῦ δημοψηφίσματος μπορεῖ νὰ ἔχει ἄλλοτε τὴν ἔννοια τῆς προσφυγῆς στὴ λαϊκὴ ἐτυμηγορία γιὰ τὴν ὀριστικὴ ἐπίλυση μιᾶς πολιτικῆς διαφορᾶς, τὴν ἄρση μιᾶς διαφωνίας (δημοψήφισμα διαιτησίας), ὅποτε ὁ λαὸς καλεῖται νὰ ἀποφανθεῖ ὡς τελικὸς κριτῆς, καὶ ἄλλοτε τὴν ἔννοια τῆς ἀναζήτησης τῆς λαϊκῆς συναίνεσης ἢ ἐντολῆς (*mandat*) προκειμένου νὰ ἀντιμετωπιστεῖ ἀπὸ τὰ ἀρμόδια κρατικὰ ὄργανα με ἀυξημένο κύρος καὶ ἐνισχυμένη νομιμοποιητικὴ δύναμη ἓνα ἰδιαιτέρα σημαντικὸ ἐθνικὸ ζήτημα.

Στὴν τελευταία περίπτωση ἐξουσιοδοτεῖται ἡ νομοθετικὴ ἢ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία νὰ προβεῖ στὶς κατάλληλες ἐνέργειες (ψήφιση νόμου, κύρωση ἢ καταγγελία συνθήκης κλπ.) ἢ νὰ ἀναλάβει τὶς ἀναγκαῖες πρωτοβουλίες (π.χ. ἐναρξη διαπραγματεύσεων) γιὰ τὴν ὑλοποίηση τῆς λαϊκῆς ἐντολῆς. Τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ δημοψηφίσματος δεσμεύει τὴν κρατικὴ ἐξουσία, ἢ ὁποία ὀφείλει νὰ ἐνεργήσει πρὸς τὴν κατεύθυνση ποὺ ὑπέδειξε ὁ λαός. Τὸ δημοψήφισμα ἄρα τοῦ ἀρθροῦ 44 παρ. 2 τοῦ Συντάγματος εἶναι, ὡς πρὸς τὸ ἀποτέλεσμά του, *δεσμευτικὸ* γιὰ τὴν κρατικὴ ἐξουσία, χωρὶς ὅμως νὰ ἀποβάλλει τὸ συμβουλευτικὸ του χαρακτήρα: ἀναζητεῖται ἡ γνώμη ἀπλῶς τοῦ λαοῦ, ἢ ὁποία ὅμως δεσμεύει τὰ κρατικὰ ὄργανα⁶.

6. Δὲν νομίζω πὸς εἶναι ὑποστηρίξιμη ἡ ἄποψη τοῦ καθηγητῆ Πρ. ΔΑΓΤΟΓΛΟΥ, Εὐρωπαϊκὸ Κοινωνικὸ Δίκαιο, α', 1979, σ. 87, ὅτι τὸ δημοψήφισμα «δὲν δεσμεύει τὴ Βουλὴ». Τὸ δημοψήφισμα τοῦ ἀρθροῦ 44 παρ. 2 μπορεῖ νὰ μὴ παράγει, ἄμεσα, ἔννομα ἀποτελέσματα, νὰ μὴ εἶναι δηλαδή ἀποφασιστικὸ, δεσμεύει ὅμως ὡς πρὸς τὸ ἀπο-

3. Οι προϋποθέσεις της συνταγματικότητας του ερωτήματος για την ΕΟΚ

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, ως φύλακας της συνταγματικής νομιμότητας, οφείλει να ελέγξει τη συνταγματικότητα του ερωτήματος που πρόκειται να υποβληθεί στον ελληνικό λαό και να άρνηθεί την προκήρυξη του δημοψηφίσματος, εφόσον κρίνει ότι το υπό κρίση θέμα δεν έμπιπτει στους όρισμους του άρθρου 44 παρ. 2 του Συντάγματος.

Το ζήτημα της ΕΟΚ έμπιπτει καταρχήν στους όρους του άρθρου 44 παρ. 2 του Συντάγματος και θα μπορούσε, ως θέμα έθνικό και υπό την προϋπόθεση ότι εξακολουθεί να παραμένει κρίσιμο, να αποτελέσει αντικείμενο δημοψηφίσματος. Πρόταση όμως δημοψηφίσματος που θα είχε ως αντικείμενο ή ως αποτέλεσμα την έγκριση ή την άπορριψη της συνθήκης προσχώρησης της Ελλάδος στις Ευρωπαϊκές Οικονομικές Κοινότητες πρέπει, ως αντισυνταγματική, να συναντήσει την άρνηση του Προέδρου. Τέτοια πρόταση θα ήταν σήμερα, ένα χρόνο μετά την ένταξη και σχεδόν τρία χρόνια μετά την κύρωση της συνθήκης από τη Βουλή, αντισυνταγματική για τους ακόλουθους λόγους.

Το άρθρο 44 παρ. 2 του Συντάγματος δεν καθιερώνει το άποφασιστικό νομοθετικό δημοψήφισμα⁷, ούτε είναι δυνατόν στο πλαίσιο της ισχύουσας συνταγματικής τάξης να επιτραπεί ή καθιέρωση δημοψηφίσματος που θα είχε ως αντικείμενο την άμεση θέση σε ισχύ ή την κατάργηση κανόνων δικαίου. Η κατανομή των τριών έξουσιών (νομοθετικής, εκτελεστικής και δικαστικής) σε τρία διαφορετικά όργανα όπως καθιερώνεται στο άρθρο 26 του Συντάγματος, δεν επιδέχεται στο πλαίσιο αυστηρού και τυπικού Συντάγματος ανακατανομή. Κατά ρητή άλλωστε έπιταγή του άρθρου 110 του Συντάγματος ή διάκριση των έξουσιών έτσι όπως κατά βάση όρίζεται στο άρθρο 26 δεν υπόκειται σε αναθεώρηση. Η νομοθετική λειτουργία, και κατά πρώτο λόγο ή θέση κανόνων δικαίου με ισχύ τυπικού νόμου, δεν είναι δυνατόν άρα να ανατεθεί—και μάλιστα με τη μέθοδο της διασταλτικής έρμηνείας συνταγ-

τέλεσμά του την κρατική έξουσία. Η αντίθετη άποψη οδηγεί σε περιφρόνηση της λαϊκής θέλησης και μεταβάλλει το δημοψήφισμα σε «παρωδία», αφού του στερεί κάθε νομική σημασία. Ανάλογο ζήτημα νομικού χαρακτηρισμού ανέκυψε και με το δημοψήφισμα που έγινε πρόσφατα στη Γροιλανδία με έρώτημα την αποχώρησή της από την ΕΟΚ. Οι όπαδοί του «όχι», που μειοψήφισαν, είχαν υποστηρίξει στην τοπική Συνέλευση ότι το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος δεν δέσμευε τη Βουλή, διότι ήταν συμβουλευτικό. Τελικά επικράτησε ή άποψη ότι τα κρατικά όργανα οφείλαν να συμμορφωθούν προς τη λαϊκή θέληση και να ζητήσουν από τη Δανική Βουλή να επικυρώσει το αποτέλεσμα και να αρχίσουν διαπραγματεύσεις για την αποχώρηση της Γροιλανδίας από την ΕΟΚ (βλ. «Le Monde» 1.4.1982).

7. Αντίθετος Π. ΠΑΡΑΡΑΣ, όπ. παρ. σ. 325 έπ.

ματικῶν διατάξεων—σὲ ὄργανα ἄλλα ἀπ' αὐτὰ ποὺ ρητὰ προβλέπει τὸ ἰσχύον Σύνταγμα, ἔστω καὶ ἂν πρόκειται γιὰ ἀνάθεση στὸ ἀνώτατο ὄργανο τοῦ κράτους, τὸ λαό. Διότι ναὶ μὲν ὅλες οἱ ἐξουσίες πηγάζουν ἀπὸ τὸ λαό, ἀσκοῦνται ὅμως μόνο «καθ' ὃν τρόπον ὀρίζει τὸ Σύνταγμα».

Τὸ ἴδιο ἰσχύει *mutatis mutandis* καὶ γιὰ τὴ διαδικασία κύρωσης τῶν συνθηκῶν ποὺ προβλέπεται στὰ ἄρθρα 36 καὶ 28 τοῦ Συντάγματος. Ἡ ἀνάθεση τῆς σχετικῆς ἀρμοδιότητος σὲ ἄλλο ὄργανο ἢ ἡ καθιέρωση ἐρμηνευτικά, μέσω τοῦ ἀρθροῦ 44 παρ. 2 τοῦ Συντάγματος, μιᾶς παράλληλης, δημοψηφισματικῆς, διαδικασίας, ἢ ὅποια θὰ ἀποδυνάμωνε ἢ θὰ ὑποκαταστοῦσε τὴν ὑπάρχουσα, θὰ ἀποτελοῦσε ἔμμεση τροποποίηση τοῦ Συντάγματος, ἢ ὅποια ὅμως μόνο μὲ τὸν τρόπο ποὺ προβλέπει τὸ ἄρθρο 110 τοῦ Συντάγματος εἶναι δυνατή⁸.

Δημοψήφισμα ποὺ θὰ εἶχε ἐξάλλου τὸ χαρακτήρα λαϊκῆς ἐγκρίσης ἢ ἀπόρριψης συνθηκῶν θὰ δημιουργοῦσε τὴν ἐντύπωση ὅτι ἡ κύρωση τῶν συνθηκῶν τελεῖ στὴν ἐλληνικὴ ἔννομη τάξη ὑπὸ τὴν αἴρεση τῆς τελικῆς ἐγκρίσεως τῆς ἀπὸ τὸ ἐκλογικὸ σῶμα. Ἀπορριπτικὴ δὲ ἐνδεχομένως ἀπόφαση τοῦ ἐκλογικοῦ σώματος θὰ μπορούσε νὰ ἐρμηνευτεῖ καὶ ὡς ἀποδοκιμασία ἀπόφασης τοῦ πολιτειακοῦ ὄργανου ποὺ ἔχει κατὰ τὸ Σύνταγμα τὴν ἀρμοδιότητα νὰ κυρώνει τίς συνθήκες.

Ἄλλὰ καὶ ἂν ἀκόμα γινόταν δεκτὸ ὅτι εἶναι συνταγματικὰ θεμιτὸ νὰ τεθεῖ ἐκ τῶν ὑστέρων ὑπὸ τὴν κρίση τοῦ λαοῦ πρὸς ἐγκρίση ἢ ἀπόρριψη συνθήκη ποὺ κυρώθηκε ἀπὸ τὴ Βουλὴ, ἢ κρίση τοῦ λαοῦ δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει, ὅπως εἶδαμε, παρὰ συμβουλευτικὸ χαρακτήρα. Γιὰ τὴν ὑλοποίηση τῆς γνώμης τοῦ λαοῦ ἀπαιτεῖται κρατικὴ ἐνέργεια ἢ ὅποια, ἐφόσον πρόκειται γιὰ γνώμη ἀρνητικῆ, μπορεῖ νὰ ἐκδηλωθεῖ μὲ τὴν καταγγελία τῆς συνθήκης. Ἡ καταγγελία τῆς συνθήκης, σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσι, θὰ ἀποτελοῦσε τὴν κατάληξη τοῦ δημοψηφίσματος, θὰ ἦταν ἡ ἀναγκαία συνέπειά του.

Δημοψήφισμα μὲ ἐρώτημα τὴν καταγγελία ἢ ὄχι συνθήκης εἶναι δυνατὸ νὰ διενεργηθεῖ, ὑπὸ τὴν προϋπόθεση ὅμως ὅτι τὸ ζήτημα ἔχει προσλάβει διαστάσεις κρίσιμου ἐθνικοῦ θέματος καὶ ἡ προσφυγὴ στὸ λαὸ προηγεῖται τῆς κρατικῆς ἐνέργειας. Ἡ λογικὴ τοῦ ἀρθροῦ 44 παρ. 2 τοῦ Συντάγματος ἐπιβάλλει νὰ ζητεῖται ἡ γνώμη τοῦ λαοῦ γιὰ θέμα σημαντικὸ ποὺ παραμένει ἐκκρεμές, ποὺ ἔχει διχάσει ἴσως τὸ ἔθνος, καὶ πρόκειται νὰ ἀντιμετωπιστεῖ μὲ τρόπο κατάλληλο καὶ νομότυπο ἀπὸ τὰ ἀρμόδια κρατικὰ ὄργανα.

Ἐκ τῶν ὅσα προηγήθηκαν συνάγεται ὅτι, ἀντίθετα μὲ τὴν ἔνταξη, ποὺ εἶναι γεγονὸς νομικὰ καὶ πολιτικὰ τετελεσμένο, ἡ ἀποχώρηση τῆς Ἑλλά-

8. Βλ. καὶ Ν. ΓΑΖΗ, Οἱ ἐξουσίες τοῦ Προέδρου, «Τὸ Βῆμα» 28.5.75.

δος από την ΕΟΚ, που συνεπάγεται καταγγελία της Συνθήκης προσχώρησης καθώς και ή σύναψη ειδικής συμφωνίας με την ΕΟΚ (ή μέσα στην ΕΟΚ), είναι δυνατό να αποτελέσουν, εφόσον θεωρηθούν θέματα κρίσιμα, αντικείμενο δημοψηφίσματος, πριν όμως ή κυβέρνηση ενεργήσει προς τη μία ή την άλλη κατεύθυνση.

Είναι χαρακτηριστικό ότι στη Μεγάλη Βρετανία όταν ανέκυψε το ίδιο με την Ελλάδα πολιτικό πρόβλημα και αποφασίστηκε από την κυβέρνηση ή διενέργεια δημοψηφίσματος, τρία περίπου χρόνια μετά την ένταξή της στην ΕΟΚ, το ερώτημα που τέθηκε στο λαό δεν ήταν ναι ή όχι στην ένταξη, αλλά: «κρίνετε ότι το Ένωμένο Βασίλειο πρέπει να παραμείνει στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα;»⁹.

4. Τα πολιτικά ζητήματα από την προκήρυξη του δημοψηφίσματος

Τα συνταγματικά προβλήματα που ανακύπτουν από την πρόταση της κυβέρνησης για δημοψήφισμα είναι ωστόσο λιγότερο κρίσιμα αν συγκριθούν με τα πολιτικά ζητήματα που ανακύπτουν από μια ένδεχόμενη διαφωνία Προέδρου και Πρωθυπουργού, ως προς τη σκοπιμότητα προκήρυξης του δημοψηφίσματος ή την κρισιμότητα του αντιμετωπιζόμενου θέματος. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δικαιούται τυπικά να άρνηθεί την προκήρυξη δημοψηφίσματος είτε διότι κρίνει ότι το θέμα δεν είναι σκόπιμο να τεθεί υπόψη του λαού υπό μορφή δημοψηφίσματος, είτε διότι έκτιμᾷ διαφορετικά από την κυβέρνηση την κρισιμότητα του θέματος. Η άρνηση του Προέδρου μπορεί να είναι είτε σιωπηρή είτε ρητή, ανάλογα με τον τρόπο που θα του υποβληθεί το ερώτημα.

Όποιαδήποτε όμως μορφή και αν πάρει ή άρνηση και σ' οποιοδήποτε λόγο και αν στηρίζεται υποδηλώνει διαφωνία Προέδρου και Πρωθυπουργού, ή όποια εφόσον πάρει διαστάσεις ανοικτής πολιτικής αντιπαράθεσης θα θέσει σε δοκιμασία τους συνταγματικούς θεσμούς και ενδέχεται να οδηγήσει σε πολιτική κρίση με απρόβλεπτες συνέπειες¹⁰.

9. Βλέπε σχετικά, P. DIBOUT, Référendum et système parlementaire: étude de la consultation référendaire du 5 Juin 1975 dans le Royaume-Uni, Revue internationale de droit comparé, 1976, σ. 291-323.

10. Τους κινδύνους αυτούς που απέρρεαν άλλωστε από τις «υπερεξουσίες» γενικά του Προέδρου, είχαν εγκαίρως επισημάνει ή τότε αντιπολίτευση (βλέπε γενική εισήγηση μειοψηφίας, ή όποια παρατίθεται στο σύγγραμμα του Δ. ΤΣΑΤΣΟΥ, Συνταγματικό Δίκαιο, I, 1982, σ. 355-358· βλ. ακόμη για το ζήτημα τις σ. 350 και 359-361) καθώς και ένα μέρος της επιστήμης· βλέπε πιδ αναλυτικά ΑΡ. ΜΑΝΕΣΗ, «Η νομικοπολιτική θέση του Προέδρου της Δημοκρατίας κατά το κυβερνητικό σχέδιο Συντάγματος», ανάτυπο ΝοΒ 1975, τεύχος 5, ιδίως σ. 9-10, 37-38 και 58.

Ἄν ἡ κυβέρνηση θεωρήσει τὸ ζήτημα τοῦ δημοψηφίσματος βασικῆς σημασίας γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ προγράμματός της καὶ ἐπιμένει στὴν πρότασή της καὶ συναντήσῃ τὴν ἄρνηση τοῦ Προέδρου, τότε θὰ πρέπει νὰ παραιτηθεῖ καὶ νὰ ζητήσῃ τὴ διενέργεια πρόωγων ἐκλογῶν, οἱ ὁποῖες ἀναγκαστικά θὰ πάρουν ὅμως δημοψηφισματικὸ χαρακτήρα. Στὴν ἐκλογικὴ ἀναμέτρηση θὰ ἀναμειχθεῖ ἀναπόφευκτα τὸ πρόσωπο τοῦ Προέδρου καὶ ὁ λαὸς θὰ κληθεῖ οὐσιαστικά νὰ ἐπιδοκιμάσῃ ἢ ἀποδοκιμάσῃ τὴν πολιτικὴ του. Ἄν ἀπὸ τίς ἐκλογές ἀναδειχθεῖ ἡ ἴδια μὲ τὴν προηγούμενη κυβερνητικὴ πλειοψηφία, τότε ὁ Πρόεδρος, σεβόμενος τὴν ἀρχὴ τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας, ὀφείλει νὰ παραιτηθεῖ. Ἄρα ἡ ἄρνηση τοῦ Προέδρου νὰ προκηρύξῃ δημοψήφισμα, ὅταν ὀφείλεται σὲ λόγους πολιτικῆς σκοπιμότητος καὶ ἔρχεται σὲ ἀντιπαράθεση μὲ μία συμπαγὴ κοινοβουλευτικὴ πλειοψηφία, ἐμπεριέχει τὸν κίνδυνο τῆς πολιτικῆς κρίσης καὶ ἐνδέχεται νὰ καταλήξῃ σὲ κρίση θεσμῶν. Ἡ προεδρικὴ ἐξουσία δύσκολα μπορεῖ σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσιν νὰ ἐκδηλωθεῖ μέσα στὰ ὅρια μιᾶς εὐρυθμῆς λειτουργίας τοῦ πολιτεύματος, χωρὶς νὰ διαταραχθοῦν οἱ ὀμαλῆς σχέσεις τῶν ὀργάνων. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἄσκησὴ της ἀπαιτεῖ ἰδιαίτερη περίσκεψη ἐκ μέρους τοῦ Προέδρου, ὁ ὁποῖος δὲν δικαιούται νὰ ἐνεργεῖ ἀγνοώντας τίς πολιτικὰς συνέπειες τῶν πράξεών του ἢ παραγνωρίζοντας τὴν πολιτικὴ καὶ συνταγματικὴ πραγματικότητά.

Ἄν πάλι ἡ κυβέρνηση παρὰ τὴν ἄρνηση τοῦ Προέδρου δὲν παραιτηθεῖ, εἴτε διότι δὲν θεωρεῖ τὸ ζήτημα σημαντικόν, εἴτε διότι δὲν τὸ κρίνει σκόπιμον, δημιουργεῖται ἓνα συνταγματικὸ προηγούμενον ἐφαρμογῆς τοῦ ἄρθρου 44 παρ. 2 τοῦ Συντάγματος ποὺ ἐνισχύει τὴ νομιμοπολιτικὴ θέση τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας καὶ ἀποδυναμώνει τὴ θέση τῆς ὑπεύθυνης πολιτικῆς κυβέρνησης. Ἀναγνωρίζοντας ἡ κυβέρνηση, ἔμμεσα, στὸν Πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας τὸ δικαίωμα νὰ διαφωνεῖ πολιτικὰ μὲ τὴν κυβερνητικὴ πλειοψηφία, εἶναι σὰν νὰ τοῦ ἀναγνωρίζῃ τὸ δικαίωμα νὰ προκηρύσσει δημοψήφισμα παρὰ ἢ καὶ ἀντίθετα πρὸς τὴ θέλησιν τῆς λαοπρόβλητης κυβέρνησης, εἶναι σὰν νὰ τοῦ ἀναγνωρίζῃ τὸ δικαίωμα νὰ προκηρύσσει π.χ. δημοψήφισμα γιὰ τὸν πολιτικὸ γάμον ἢ γιὰ τὴν ἀποποινικοποίηση τῆς μοιχίας, τὴ στιγμὴ ποὺ ἡ ἴδια ἐτοιμάζεται νὰ ρυθμίσει τὸ θέμα νομοθετικά.

Ἡ διενέργεια δημοψηφίσματος παρὰ ἢ ἀντίθετα πρὸς τὴ θέλησιν τῆς κυβερνητικῆς πλειοψηφίας θέτει ἀντικειμενικὰ σὲ δοκιμασίαν τὸν ἀντιπροσωπευτικὸν χαρακτήρα τοῦ πολιτεύματος, γιὰτὶ ὀδηγεῖ τὸν Προεδρικὸν θεσμό σὲ ἀνοικτὴ ἀντιπαράθεσιν μὲ τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα ποὺ συγκρατημένα, ἀλλὰ ἀναμφισβήτητα, καθιερώνει τὸ Σύνταγμα τοῦ 1975.

5. Ἡ ἐννοία τοῦ δημοψηφίσματος στὸ ἰσχύον Πολίτευμα

Ἡ ἰσχύουσα συνταγματικὴ τάξις εἶναι κατὰ πρῶτον λόγον—καὶ αὐτὸ προ-

κύπτει από μια σειρά διατάξεων του ισχύοντος Συντάγματος—αντιπροσωπευτική και κοινοβουλευτική. Προβλέποντας το θεσμό του δημοψηφίσματος το Σύνταγμα του 1975 δέν καθιερώνει, παράλληλα προς την κοινοβουλευτική, μια «δημοψηφισματική» νομιμότητα, πολὺ δὲ περισσότερο δέν ἀναγνωρίζει στὴ δεύτερη τὴ δυνατότητα νὰ παραμερίζει τὴν πρώτη. Ἡ προσφυγὴ σὲ δημοψήφισμα ἔχει τὴν ἔννοια τῆς ἀναζήτησης καὶ ἐπαλήθευσης τῆς λαϊκῆς θέλησης. Θεμελιώνεται ἐπομένως, ὅπως θὰ ἔγραφε ὁ Carré de Malberg¹¹, σὲ ἕνα συνδυασμὸ τῆς ιδέας τῆς λαϊκῆς ἀντιπροσώπευσης μὲ τὴν ἔννοια τῆς κυριαρχίας τῆς θέλησης τοῦ λαοῦ. Τὸ δημοψήφισμα, ὅπως καθιερώνεται στὸ Σύνταγμα—τὸ ὁποῖο, ὡς σημειωθεῖ, ἀγνοεῖ τὸ θεσμὸ τῆς νομοθετικῆς πρωτοβουλίας ἢ τῆς λαϊκῆς ἀρνησικυρίας καὶ δέν προβλέπει τὸ συνταγματικὸ ἢ τὸ ἀποφασιστικὸ νομοθετικὸ δημοψήφισμα, δέν ἰδρύει δηλαδὴ γνήσιους θεσμοὺς ἄμεσης δημοκρατίας¹²—, ἐντάσσεται καὶ λειτουργεῖ στὸ πλαίσιο τοῦ ισχύοντος πολιτεύματος, ὡς θεσμὸς ἡμιάμεσης δημοκρατίας, πὺ ἔρχεται νὰ ἐπιβεβαιώσει καὶ ἐνισχύσει τὴν ἀρχὴ τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας, ὅπως πρωταρχικὰ ἐκφράζεται μὲ τὴν ἐκλογὴ ἀντιπροσώπων. Δέν μπορεῖ νὰ ἀποβλέπει, ἄρα, στὴν ἀποδυνάμωση, ἀλλοίωση ἢ ἀφαίρεση ἐξουσιῶν πὺ μὲ βάση τὸ Σύνταγμα ἀσκοῦνται ἀπὸ ἄλλα ὄργανα, ἀλλὰ στὴ στήριξη καὶ ἐνίσχυση τῶν ἐξουσιῶν πὺ πηγὴ τους ἔχουν τὸ λαό.

Αὐτὸ σημαίνει ὅτι τὸ ἄρθρο 44 παρ. 2 τοῦ Συντάγματος πρέπει νὰ τίθεται σὲ ἐφαρμογὴ ἰδίως ὅταν ἀνακύπτει ζήτημα ἀναζήτησης τῆς λαϊκῆς θέλησης ἢ ἐντολῆς πρὸς ἐπιβεβαίωση τῆς δημοκρατικῆς ἀρχῆς. Πρέπει ἀντίθετα νὰ ἀποφεύγεται ἢ ἐνεργοποίησή του ὅταν ἡ διενέργεια τοῦ δημοψηφίσματος ἐνδέχεται νὰ ὀδηγήσει σὲ ἀποδυνάμωση τῶν ἀντιπροσωπευτικῶν θεσμῶν καὶ σὲ συνταγματικὲς ἐμπλοκὲς, ὅταν ἡ ἄμεση προσφυγὴ στὸ λαὸ ἀπὸ ἀσφαλίστικὴ δικλείδα τοῦ πολιτεύματος κινδυνεύει νὰ καταλήξει σὲ τροχοπέδη του. Καὶ ἡ εὐθύνη τῆς ἀποφυγῆς ἐνὸς ἄκαιρου καὶ ἀνώφελου δημοψηφίσματος ἀνήκει κατὰ κύριο λόγο στὴν πολιτικὰ ὑπεύθυνη κυβέρνηση.

11. R. CARRÉ DE MALBERG, *Considérations théoriques sur la question de la combinaison du référendum avec le parlementarisme*, *Revue du Droit Public*, 1931, σ. 225-244, 237.

12. Γιὰ τίς μορφὲς ἄμεσης δημοκρατίας καὶ τίς διακρίσεις τῶν δημοψηφισμάτων, βλέπε ἀπὸ ἑλληνικὴ βιβλιογραφία ΑΛ. ΣΒΩΛΟΥ, *Συνταγματικὸν Δίκαιον*, 1, 1934, σ. 160-165, ΧΡ. ΣΓΟΥΡΙΤΣΑ, *Τὸ δημοψήφισμα ἐν τῇ Δημοκρατίᾳ*, 1929, σ. 26-29, ΑΡ. ΜΑΝΕΣΗ, *Συνταγματικὸν Δίκαιον*, 1967, σ. 109-110.